

ZDRÓJ NA PLACU DWORCOWYM PKS

a/ Rozpoznanie historyczne

Już od 1826 r. w studniach lubelskich instalowano pompy ssąco-podnoszące z rurami drewnianymi, a od 1841 r. inżynier gubernialny Feliks Bieczyński zaczął zabiegać o ich wymianę na pompy ssąco-tłoczące z rur żelaznych.

Po wielu próbach pierwotypowych zlecenia podjęła się Fabryka Machin Andrzeja hr. Zamojskiego w Warszawie, która do 1863 r. zamontowała takie urządzenia w 3 studniach miejskich. Miały one mieć koła rozmachowe i korby wprawiane w ruch obrotowo.

Po doświadczeniach eksploatacyjnych do realizacji zatwierdzono: "W mieście katolickim, gdzie 8 studzien mają ok. 160 stóp głębokości urządzone będą pompy ssąco-podnoszące z kołem zamachowym i pompokrytem, a w mieście żydowskim, gdzie 4 studnie są płytkie - pompy ssąco-tłoczące."^[1]

Firma hr. Zamojskiego oferowała też typowy projekt pompokrytu. W aktach miasta Lublina z lat 1809-74 przechowywany jest taki typowy projekt (il.1) dostarczony w 1864 r. przez firmę Zamojskiego przy okazji budowy studni u zbiegu ul. Świętoduskiej i Nowej na Placu Targowym.^[2]

Przytaczamy to na dowód, że w tym okresie powstawały w mieście murowane obudowy studni zwane "pompokrytami" do jakich bezsprzecznie należy tzw. źródło publiczne sytuowane na dworcu PKS. Jakkolwiek odbiega on wyglądem od załączonego wzoru.

Teren obecnego dworca PKS należał do przedmieścia Czwartek, o którym w 1865 r. czytamy: "Ponieważ przedmieście Czwartek nie posiada żadnej studni miejskiej Rząd Gubernialny Lubelski zaleca Magistratowi ... sporządzić projekt wybudowania studni na tem przedmieściu i takowy przedstawić Rządowi Gubernialnemu".^[3]

Tak zmonitowany Magistrat na posiedzeniu Nr 94 z 1865 r. podejmuje uchwałę co do budowy studni murowanej na przedmieściu Czwartek i urządzenia w niej pompy żelaznej; akceptuje wkrótce potem kosztorys na 1123 ruble i ogłasza licytację przetargową.^[4]

Studnia miała być usytuowana obok drogi środkiem przedmieści idącej (ul. Ruska). W załączonym do akt kosztorysie wyszczególniono 1000 sztuk cegły klinowej studziennej i 1000 sztuk cegły palonej (klinkierowej) oraz sążeń kamienia granitowego do wybrukowania najbliższego otoczenia pompokrytu.

Miała być w niej usytuowana "pompa żelazna z Fabryki hr. Zamojskiego z rurami,

stojąca ... z korbą prostą żelazną kutą z przyrządem trybowym, sitkiem pod rurami oraz rurą żelazną w pompokrycie nie miedzianą, jako podlegającą częstemu psuciu się - za rubli 267 r. 80 kop^[5].

Niestety, nie zachował się projekt charakterystycznej obudowy źródła, wykonanej z cegły klinkierowej, w eklektycznym stylu ówczesnych budowli przemysłowych, ale w świetle zebranego materiału nie budzi wątpliwości, że źródło należy wydatować na rok 1865.

Przetwał on do chwili obecnej niemal w pierwotnej formie. Przy czym charakterystyczna była szczupłość "pompokrytu", a to z tej racji, że pobór wody był jeszcze wówczas bezpłatny, a obsługa indywidualna. Zmieniło się to pod koniec wieku i wymagało innego typu większych "źródeł", o czym por. w opracowaniu źródła na Słomianym Rynku.

W grę wchodziło tylko doprowadzenie wody rurociągiem do dawnych studni miejskich, skąd miano ją rozbierać wiadrami i beczkami ^[6].

Nadal zatem utrzymywałyby się rola starego "pompokrytu", który ostatecznie został podłączony do sieci wodociągowej z lat 1920-tych firmy Ulen i S-ka eksploatowany był do lat powojennych.

Od 1970 r. źródło już było nieczynny, bez właściciela i użytkownika, wskazywany jako "rudera do zlikwidowania".^[7]

Przeciwdziało temu wpisanie go do rejestru zabytków w dn.30.09.1972 - nr rej.zab. A/633.

W 1975 r. Biuro Projektów Kolejowych zaprojektowało dworzec PKS w obecnym kształcie. W związku z tym źródło okazało się własnością Państwowej Komunikacji Samochodowej, użytkowany jako podręczny magazynek. Jednakże w 1977 r. PKS ponownie wszczął sprawę rozbiórki źródła jako będącego istotnie w bardzo złym stanie technicznym.

Staraniem Miejskiego Konserwatora Zabytków w 1980 r. dokonane zostały przez Pracownię Konserwacji Zabytków prace remontowe. Polegały one na zamurowaniu prześwitów do wnętrza, przykryciu nowym daszkiem namiotowym oraz remoncie elewacji, po usunięciu resztek rury wypływowej i demontażu urządzeń wodociągowych we wnętrzu.

W/g protokołu oględzin z 1987 r. już wtedy cokolwiek źródła było ponownie uszkodzone, co utrzymuje się do dzisiaj.^[8]

b) Opis /il.2-3/.

Budynek "pompokrytu" zbudowany jest z żółtej cegły licowej, założony na szczupłym kwadracie, wys. 3,5 m, kryty daszkiem czterospadowym pobitym blachą miedzianą z żygaczami, kulą żelazną na szczycie, na której żelazna chorągiewka.

Elewacje opracowane identycznie, w postaci półkolistej arkady wspartej na pilastrach flankujących jednocześnie naroża, z archiwoltą spiętą gładkim zwornikiem.

W polach arkad do 1980 r. znajdowały się od wschodu i zachodu półkoliste otwory do szczupłego przesklepionego wnętrza. W 1980r. otwory zaślepiono.

Powyżej arkad falisty gzyms z kształtówek podparty "konsolkami". W zwieńczeniu ścian gzyms profilowany.

Daszek namiotowy zrekonstruowany 1980, zwieńczony sterczyną z żelazną chorągiewką.

c) Stan zachowania.

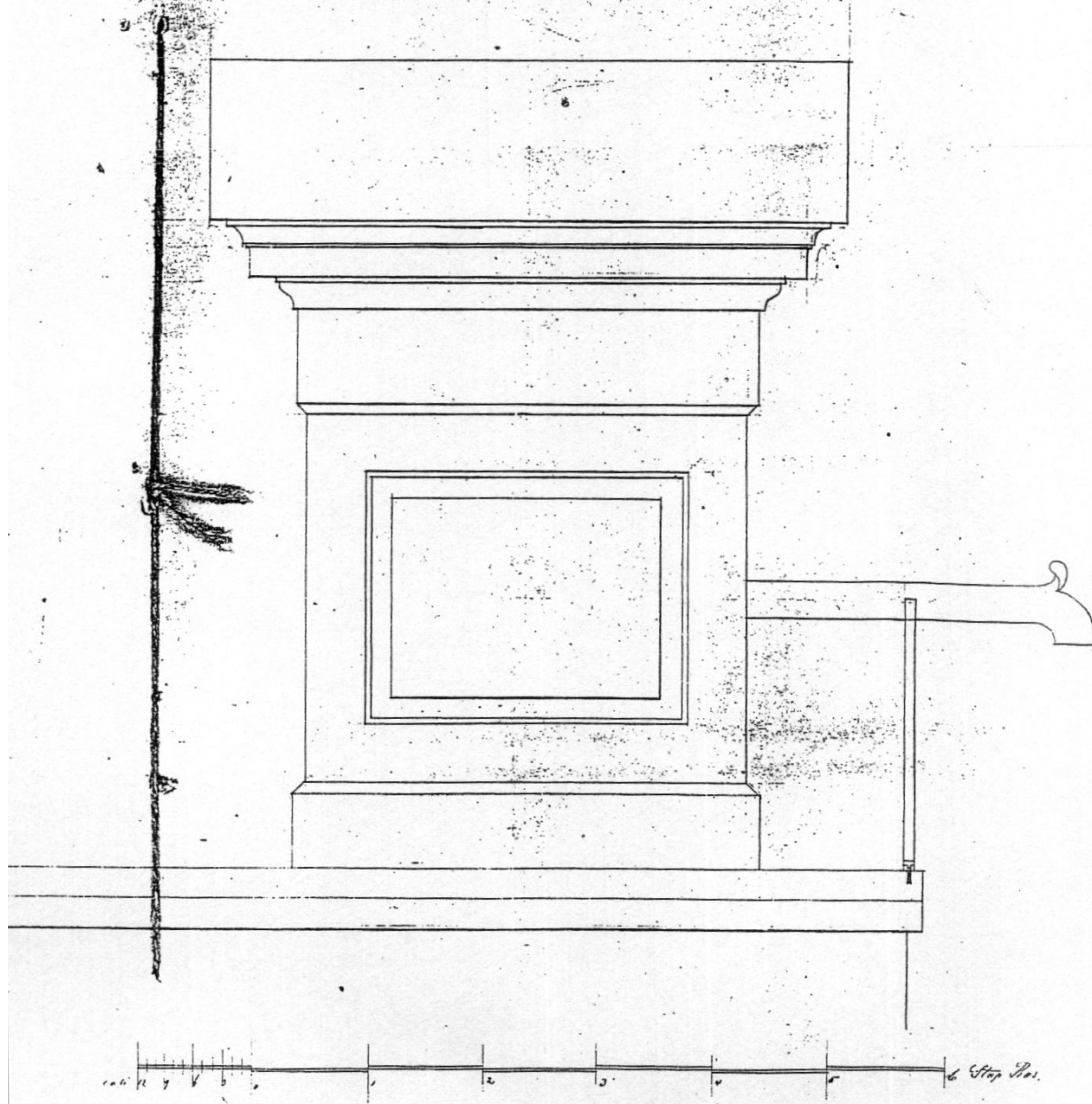
Stan obiektu dobry wyjąwszy uszkodzenie cokołu na jednym z narożników. Wydaje się celowe otoczenie zabytku barierką ze słupków żeliwnych i łańcuchów, tym bardziej, że przy niniejszej kwerendzie ujawniono też fakt wybrukowania otoczenia kostką granitową, do czego postuluje się powrócić.

PRZYPISY:

1. J. Teodorowicz- Czerepińska, Wodociąg staropolski Lublina i studnie miejskie 1673 - k.XIX w., maszyn. 1987,s. 106-8; w posiadaniu PSOZ.
2. Archiwum Państwowe w Lublinie= APL, Akta miasta Lublina 1809-74, sygn.989, nlb. - sprawa studni na Placu Targowym z 1864 r.
3. J.w. sprawa studni na Czwartku 1865 r.,s. 460.
4. J.w.
5. J.w.
6. J.w., s.555
7. NN, "Zlikwidować ruderę", /w:/ Sztandar Ludu z 13.12.1972.
8. Teczka obiektu w posiadaniu PSOZ Lublin.

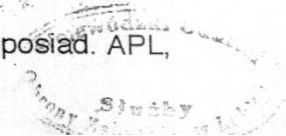
do nr 11,009. nb.

Rysunek pompokrytu do studni na placu Targowym w M. Lublinie.

Mościński

1. Typowy projekt „pompokrytu” firmy hr. Zamoyskiego z 1864 r. w posiad. APL, Akta m. Lublina 1809-74, sygn. 989, nlb.

2. Zdrój na placu dworcowym PKS z 1865 r., widok od pld. zachodu.
Fot. J. Studziński, 1995; neg. w posiad. PSOZ.

3. Zdrój na placu dworcowym PKS, widok od wschodu.
Fot. J. Studziński, 1995; neg. w posiad. PSOZ.